

DOI: 10.31648/kpp.6733

Magdalena Tyska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0002-8600-9975

magdalena.tyska@wp.pl

Tomasz Smoliński

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0002-3540-3200

tomaszsmol@o2.pl

Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jako sformalizowany mechanizm służący dochodzeniu roszczeń odszkodowawczych od Skarbu Państwa

Uwagi wprowadzające

Instytucja skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia wprowadzona została regulacjami ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego. Stanowi ona specyficzny środek prawny, służący uzyskaniu orzeczenia Sądu Najwyższego, który stwierdza, że prawomocne orzeczenie wydane przez sąd powszechny jest niezgodne z obowiązującym prawem. Skarga służy zaskarżeniu prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie w danej sprawie, w sytuacji gdy konsekwencją jego wydania stronie została wyrządzona szkoda, a zmiana lub uchylenie tego orzeczenia w drodze przysługujących stronie środków prawnych nie było i nie jest możliwe.

Uzyskanie tego typu prejudykatu jest niezbędne celem późniejszego dochodzenia roszczeń odszkodowawczych w odrębnym postępowaniu. W tym zakresie uwidacznia się główna różnica pomiędzy tą instytucją prawną, a innymi ukształtowanymi w polskim systemie prawnym instytucjami odwoławczymi.

Skarga stanowi instytucję mającą zastosowanie zarówno do postępowania procesowego, jak i postępowania nieprocesowego. Obarczona jest jednakże

wieloma obostrzeniami natury prawnej, którym skarżący musi sprostać, aby skutecznie dochodzić ochrony prawnej o oparciu o jej mechanizm¹.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie i wyjaśnienie sformalizowanych mechanizmów wpływających na prawidłowość ukształtowania środka prawnego, mającego stanowić prejudykat, w oparciu o który skarżący będzie mógł domagać się odszkodowania za niesłuszne orzeczenie sądu powszechnego. Artykuł ten stanowi kontynuację omówienia problematyki skargi o stwierdzenie².

Zakres stosowanie i cel skargi

Instytucja skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia stanowi instytucję uregulowaną wśród środków nadzwyczajnych. Ma ona zastosowanie zarówno do postępowania procesowego, jak i do postępowania nieprocesowego. Ustawodawca zawarł bowiem w regulacjach dotyczących skargi przepis art. 519² k.p.c.³ Skorzystanie zatem ze wskazanej instytucji w zakresie postępowania nieprocesowego następować będzie przy zastosowaniu art. 13 § 2 k.p.c., a zatem skarżący stosować będzie przepisy z postępowania procesowego⁴.

Skarga o stwierdzenie nie stanowi narzędzia prawnego w zwykłym toku instancyjnym. Nie będzie ona nawet stanowić takiego rodzajowo nadzwyczajnego środka odwoławczego jak np. skarga kasacyjna⁵. Sąd Najwyższy, rozpoznając skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia sądu II instancji, nie będzie dokonywał żadnych zmian merytorycznych w wydanym przez sąd powszechny⁶ orzeczeniu. Sąd Najwyższy skupi się jedynie na ocenie rozstrzygnięcia sądu odwoławczego, pod kątem ewentualnych uchybień sądu powszechnego, konstytuujących na kolejnym etapie sądowym

¹ T. Ereciński, J. Gudowski (red.), *System prawa procesowego cywilnego*, t. 3, *Środki zaskarżenia*, Warszawa 2013.

² M. Tyska, T. Smoliński, *Sposób ukształtowania obligatoryjnych elementów skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia a jego wpływ na skuteczność dochodzenia roszczeń odszkodowawczych od Skarbu Państwa*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2021, nr 1, s. 77–91.

³ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r., poz. 1575), dalej jako k.p.c.

⁴ M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Art. 1–477(16)*, wyd. czwarte, 2021, LEX.

⁵ W polskim porządku prawnym środek zaskarżenia o charakterze nadzwyczajnym, przyśługający w procesie cywilnym od prawomocnego wyroku lub postanowienia w przedmiocie odrzucenia pozwu albo umorzenia postępowania, kończącego postępowanie w sprawie, wydanego przez sąd drugiej instancji – szerzej: A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. 1, *Art. 1–729*, 2018, LEX.

⁶ Sądami powszechnymi w polskim porządku prawnym są sądy rejonowe, okręgowe i apelacyjne. Rozstrzygają one sprawy niezastrzeżone dla właściwości innych sądów.

przyznanie od Skarbu Państwa odszkodowania za niesłuszne rozstrzygnięcie w sprawie skarżącego w oparciu o wydany prejudykat⁷.

Konieczność uzyskania takiego prejudykату nałożona została na osobę domagającą się zasądzenia odszkodowania w art. 417¹ § 2 k.c.⁸ Przepis ten stanowi, że „jeżeli szkoda została wyrządzona przez wydanie prawomocnego orzeczenia lub ostatecznej decyzji, jej naprawienia można żądać po stwierdzeniu we właściwym postępowaniu ich niezgodności z prawem, chyba że przepisy odrębne stanowią inaczej. Odnosi się to również do wypadku, gdy prawomocne orzeczenie lub ostateczna decyzja zostały wydane na podstawie aktu normatywnego niezgodnego z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą”.

Nieuzyskanie takiego rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego w tym zakresie stanowić będzie nie czasową przeszkodę, a całkowity brak podstawy dochodzenia odszkodowania od Skarbu Państwa. Zaznaczenia wymaga, że konieczność skorzystania z omawianej instytucji skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia będzie występowała zawsze, gdy strona będzie miała możliwość skorzystania z niej. Ustawa wprost stanowi bowiem, że „w wypadku prawomocnych orzeczeń, od których skarga nie przysługuje, odszkodowania z tytułu szkody wyrządzonej przez wydanie prawomocnego orzeczenia niezgodnego z prawem można domagać się bez uprzedniego stwierdzenia niezgodności orzeczenia z prawem w postępowaniu ze skargi, chyba że strona nie skorzystała z przysługujących jej środków prawnych”⁹.

Prawodawca ustanawia zatem pewnego rodzaju rygor niedopuszczalności dochodzenia odszkodowania z tytułu szkody, źródłem której było prawomocne orzeczenie, w sytuacji gdy stronie przysługiwały środki wynikające z przepisów prawa cywilnego procesowego z których mogła ona skorzystać celem usunięcia stanu niezgodnego z prawem¹⁰. Jedynie bowiem w sytuacji, gdy stronie nie będzie przysługiwała możliwość skorzystania z takiej instytucji, strona będzie mogła od razu wytoczyć powództwo o odszkodowanie¹¹.

⁷ Prejudykat stanowi orzeczenie dotyczące kwestii wstępnej, rozstrzyganej wcześniej, przesądzające ocenę prawną tej kwestii w orzeczeniu późniejszym; jeżeli wydanie prejudykату zależy od innego organu, np. sądu administracyjnego, uzasadnia to zawieszenie głównego postępowania cywilnego do czasu rozstrzygnięcia kwestii przez ten organ.

⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r., poz. 1740), dalej jako k.c.

⁹ Zob. art. 424^{1b} k.p.c.

¹⁰ K. Świtaj, *Wymagania skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jako pisma procesowego*, „Przegląd Sądowy” 2013.

¹¹ W tym wypadku podstawami dochodzenia odszkodowania od Skarbu Państwa będzie art. 417 i nast. k.c.

Stanowisko Sądu Najwyższego w przedmiocie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia

Istotną kwestią jest rodzaj rozstrzygnięcia, jakie strona może uzyskać w omawianym postępowaniu. Oczywiście środek ten nie spowoduje zmiany czy uchylenia niezgodnego z prawem prawomocnego orzeczenia, co zaznaczono już na wstępie. Pozytywne rozstrzygnięcie dla strony będzie zaś stanowiło uznanie przez Sąd Najwyższy, że wskazane przez skarżącego orzeczenie jest niezgodne z prawem *in concreto*. Spowoduje to zatem otwarcie orzeczeniem stronie pokrzywdzonej drogi do skutecznego dochodzenia odszkodowania.

Konieczność dokonania dokładniejszej analizy regulacji omawianej instytucji prowadzi do przepisu art. 424¹ k.p.c. Ustawodawca ujął w § 1, że „można żądać stwierdzenia niezgodności z prawem prawomocnego wyroku sądu drugiej instancji kończącego postępowanie w sprawie, jeżeli przez jego wydanie stronie została wyrządzona szkoda, a zmiana lub uchylene tego wyroku w drodze przysługujących stronie środków prawnych nie było i nie jest możliwe”. Dogłębna analiza tej normy prawnej pozwala uznać, że możliwość skorzystania z tej instytucji uaktywnia się dopiero w sytuacji wydania orzeczenia przez sąd odwoławczy. Wyjątkową sytuacją będzie zatem możliwość skorzystania ze skargi w przypadku orzeczenia sądu pierwszej instancji. Z uwagi na ważkość tej kwestii, zostanie ona poruszona szerzej w dalszej części niniejszego artykułu.

W przypadku orzeczenia sądu II instancji orzeczenie to musi kończyć postępowanie w sprawie. W tym miejscu zarysowuje się pierwsza przeszkoda mogąca dezaktywować stronie możliwość skorzystania z omawianej instytucji. Mimo ukształtowania w polskim systemie prawnym zasady dwuinstancyjności, nie każda ze stron postępowania zawsze decyduje się wyczerpać tok instancyjny. Dokonując korelacji takiego wyboru strony ze wskazaną wyżej regulacją art. 424^{1b} k.p.c., należy wnioskować, że zaniechanie przez stronę w zakresie wyczerpania przysługującej jej drogi instancyjnej już na tym etapie powodować będzie nieusuwalną przeszkodę na drodze dochodzenia odszkodowania¹².

Następnie trzeba podkreślić, że za wyrok kończący postępowanie w sprawie nie będzie uznany wyrok wstępny, niekończący takiego postępowania. Wśród wyroków kończących można wskazać jednak wyrok zaoczny czy wyrok częściowy. Dodatkowo uwagę należy skierować na regulację zawartą w rozdziale 1a k.p.c., a mianowicie art. 353², stanowiący że „do nakazów zapłaty stosuje się odpowiednio przepisy o wyrokach, jeżeli kodeks nie stanowi inaczej”. To uregulowanie warte jest ujęcia przy rozpatrywaniu niniejszej tematyki,

¹² M. Manowska (red.), op. cit.

bowiem nie można wykluczyć możliwości skorzystania ze skargi w sytuacji wydanego w danej sprawie nakazu zapłaty. Inaczej ta kwestia przedstawia się w przypadku postanowień. Literalna wykładnia tego przepisu prowadzi do wniosku, że co do zasady od tego typu orzeczeń skarga nie będzie przysługiwała. W tym przypadku również należy wskazać sytuacje wyjątkowe, wśród których będą przypadki orzeczeń wydanych we wskazanym już postępowaniu nieprocesowym. Zastosowanie znajdzie tu podnoszona na wstępie kwestia stosowności przepisów dotyczących postępowania procesowego do postępowania nieprocesowego przez pryzmat art. 519² k.p.c. Będzie to sytuacja nadzwyczajna, skorelowana z wprowadzonym przez ustawodawcę podziałem postępowań na procesowe i nieprocesowe. Oczywiście jest, że niektóre orzeczenia wydane również w formie postanowień (jak wyrok) będą rozstrzygać sprawę co do istoty, zatem ich wydanie będzie wiązało się z zakończeniem danego postępowania. W tym wypadku na względzie trzeba mieć orzeczenia wydane w formie postanowienia, od których służyć będzie stronie apelacja¹³. Należy zatem dojść również do konkluzji, że od „postanowień wpadkowych” wydawanych w toku postępowania nie będzie służyć stronie skarga¹⁴.

Konkludując tę kwestię skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia będzie przysługiwała jedynie od postanowienia wydanego przez sąd w postępowaniu nieprocesowym i jedynie w sytuacji, gdy to orzeczenie zakończy postępowanie w sprawie co do istoty. Na marginesie: skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia nie będzie przysługiwała w postępowaniu egzekucyjnym¹⁵, gdyż ostatecznym rozstrzygnięciem będzie tu również postanowienie¹⁶.

Przesłanki skutecznego dochodzenia roszczeń ze skargi oraz orzecznictwo Sądu Najwyższego w tym zakresie

Aby dokonać oceny mechanizmu przysługującego stronie skarżącej, jakim jest skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, wrócić należy do przepisu art. 424¹ k.p.c. Ponad kwestie ujęte wcześniej, zaznaczenia wymaga ta część przepisu, która stanowi, że „zmiana lub uchylenie danego wyroku, orzeczenia niezgodności z prawem którego strona się domaga, w drodze przysługujących stronie środków prawnych nie było i nie jest możli-

¹³ Apelacja (łac. *appellatio* – odwołanie) stanowi zwyczajny środek odwoławczy od wyroku sądu I instancji.

¹⁴ T. Ereciński, J. Gudowski (red.), op. cit.

¹⁵ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2019; J. Misztal-Konecka, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2019; P. Grzegorzczak, *Dopuszczalność skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia w sądowym postępowaniu egzekucyjnym*, „Przegląd Sądowy” 2007, nr 2.

¹⁶ M. Manowska (red.), op. cit.

we”. Istotność tej części regulacji opiera się na tym, że na stronie spoczywa ciężar precyzyjnego wykazania i uzasadnienia powodów stojących za brakiem możliwości po stronie skarżącego do żądania zmiany, czy uchylenia wyroku w innego rodzaju postępowaniu. Braki na tej płaszczyźnie spowodują nieskuteczność skargi o stwierdzenie.

Oprócz podnoszonej wcześniej kwestii konieczności wyczerpania toku instancyjnego, na tym etapie rozważań nad charakterem omawianej skargi i jej wpływu na możliwość uzyskania odszkodowania od Skarbu Państwa ujawnia się kolejna przeszkoda w drodze uzyskania prejudykatu. Ustawodawca ustanowił bowiem rygor polegający na tym, że polski system prawny nie może przewidywać innego rodzaju środków, z których strona mogłaby skorzystać celem dochodzenia zmiany niezasadnego orzeczenia. Nie będzie w tym przypadku miał znaczenia faktyczny brak możliwości skorzystania z innego środka prawnego, a okoliczności prawne. Są to zatem dwie inne okoliczności, jednakże bardzo istotne z punktu widzenia możliwości skorzystania ze skargi. Ustawodawca kategorycznie wskazuje, że strona musi wykazać, iż nie ma i nie miała możliwości skorzystania z innych środków prawnych w przeszłości. Musi występować tu zatem prawny brak możliwości skorzystania z innego środka. Wykazanie tychże okoliczności stanowi kolejną konieczną przesłankę, którą strona będzie musiała wykazać¹⁷.

Wskazując na dalsze niezbędne okoliczności do wykazania, podkreślenia wymaga, że biorąc pod uwagę rozległe regulacje dotyczące mechanizmów zażalenia, w tym o charakterze nadzwyczajnym, nie od każdego orzeczenia sądu powszechnego stronie przysługiwać będzie możliwość wniesienia dalszych środków odwoławczych. Tę kwestię obrazuje chociażby wpływ wysokości sumy dochodzonego roszczenia na prawo do skutecznego złożenia nadzwyczajnego środka w postaci skargi kasacyjnej. Również barierę stanowić może konkretny przedmiot postępowania¹⁸. Środkami ochrony prawnej będą zatem takie środki, które nie mogły służyć i nie służą stronie aktualnie. Biorąc pod uwagę, że skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia służy od orzeczeń sądów odwoławczych, przy poszukiwaniach innego rodzaju środków ochrony prawnej, strona od razu będzie mogła pominąć środki odwoławcze typu zwykłego, takie jak np. apelacja. Obligatoryjnie strona winna zacząć zatem od wykazania, że nie służy jej i nie służyła możliwość wniesienia skargi kasacyjnej. Z uwagi na wysoki stopień sformalizowania tego typu środka prawnego, jakim jest skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, strona musi bardzo skrupulatnie dowieść powyższych okoliczności. Strona winna obligatoryjnie zatem we wnoszonej przez siebie skardze o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia ująć

¹⁷ T. Ereciński, J. Gudowski (red.), op. cit.

¹⁸ Przedmiotem takiego postępowania może stanowić na przykład ochrona naruszonego posiadania.

przepisy stanowiące o możliwości wniesienia skargi kasacyjnej i dowieść Sądowi Najwyższemu, co stało u podstaw uznania przez stronę, że taki środek jej nie przysługuje. Takowa niemożność wynikać może z wartości przedmiotu sporu, jak i z przedmiotu konkretnego postępowania¹⁹.

Biorąc pod uwagę przedstawione do tej pory rozważania, jak również znajomość procedury cywilnej chociażby w niewielkim zakresie, należy wnioskować, że aby strona mogła skutecznie dochodzić swoich praw przy zastosowaniu konstrukcji skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, musi ona przedstawić nie tylko brak możliwości wniesienia skargi kasacyjnej, ale też brak sposobności skorzystania z innych konstrukcji ochrony prawnej, czyli również skargi o wznowienie postępowania. Ponownie ugruntowuje to stanowisko, że charakter środka, jakim jest skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, posiada wysoki poziom złożoności. Strona musi bowiem dokonać wszechstronnej analizy przepisów proceduralnych dotyczących wnoszenia środków odwoławczych o nadzwyczajnym charakterze.

Z uwagi na powyższe omawiana skarga jest jednym z najrzadziej wykorzystywanych środków prawnych, co wynika z bardzo dużego nakładu pracy, który osoba ją sporządzająca musi poświęcić na przeanalizowanie danego stanu faktycznego pod kątem prawnych możliwości zaskarżenia, a następnie także przedstawienie tej analizy Sądowi Najwyższemu. Dodatkowo źródła powyższego należy dopatrywać się w bardzo rzadko występującym takim ukształtowaniu stanu faktycznego i prawnego sprawy, aby uaktywniało ono możliwość zaskarżenia orzeczenia skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Jeżeli bowiem analiza konkretnego stanu faktycznego i prawnego doprowadzi do wniosku, że zachodzą bądź zachodziły przesłanki do możliwości skorzystania z innych rodzajowo instytucji zaskarżenia, strona będzie zmuszona skorzystać wcześniej z takich środków, pod rygorem odrzucenia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia z przyczyn formalnych. Strona może jednak w inny sposób dowodzić zasadności wniesienia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, bez wcześniejszego skorzystania np. ze skargi o wznowienie postępowania, wskazując chociażby na innego rodzaju podstawy do skorzystania z każdej z tych instytucji. Przedstawienie wszystkich wskazanych wyżej okoliczności będzie jednakże obciążało stronę.

Wśród sytuacji torujących stronie drogę do skorzystania ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jest również konieczność wykazania, że nie istniała możliwość złożenia przez wnoszącego wniosku o przywrócenie terminu do sporządzenia zwyczajnych i nadzwyczajnym środ-

¹⁹ T. Zembrzusi, *Komplementarność nadzwyczajnych środków zaskarżenia – skarga kasacyjna a skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku*, [w:] M. Michalska-Marciniak (red.), *Wokół problematyki środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, Sopot 2015.

ków zaskarżenia w sytuacji, gdy uchybiła ona terminowi do ich złożenia. Analizując linię orzeczniczą Sądu Najwyższego można uznać, że stoi on na stanowisku, że w sytuacji, gdy strona nie ze swojej winy uchybiła terminowi, mogła skorzystać ze środka prawnego, jakim w tym wypadku byłby wniosek o przywrócenie terminu. Podsumowując tę kwestię: strona musi zatem, wnosząc skargę o stwierdzenie, wskazać m.in. na brak możliwości skorzystania ze skargi kasacyjnej, skargi o wznowienie postępowania, złożenia wniosku o przywrócenie terminu, nadto brak możliwości skorzystania z takich konstrukcji prawnych, jak np. skarga pauliańska czy powództwo przeciwegzekucyjne.

Dodatkowo podkreślenia wymaga, że do polskiego systemu prawnego, na podstawie ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym²⁰, ustawodawca wprowadził jeszcze inny szczególny środek zaskarżenia w postaci skargi nadzwyczajnej. Prawodawca w art. 89 tejże ustawy wprowadził normę stanowiącą, że „jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojskowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile: orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji lub orzeczenie w sposób rażąco narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego – a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia”. W świetle tej regulacji pojawił się problem tego rodzaju, że ustawodawca zawęził krąg podmiotów, mogących skutecznie wnieść tego typu środek nadzwyczajny. W § 2 określono, że „skargę nadzwyczajną może wnieść Prokurator Generalny, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz, w zakresie swojej właściwości, Prezes Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Pacjenta, Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego, Rzecznik Finansowy, Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców i Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów”. Ustawodawca nie przewidział zatem, aby z takim środkiem prawnym mogła wystąpić sama strona. To ukształtowanie legitymacji procesowej do skutecznego złożenia wskazanego środka prawnego doprowadziło do wątpliwości na gruncie konieczności wykazywania przez stronę również niemożności skorzystania z tego typu drogi prawnej²¹.

Po pojawieniu się powyższych wątpliwości, wpływających na prawa procesowe stron postępowania, Sąd Najwyższy na tej płaszczyźnie zaczął zajmować stanowisko, że strona winna wykazać brak możliwości skorzystania również z tej procedury. W jednym ze swoich pierwszych orzeczeń obejmujących

²⁰ Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2019 r., poz. 825).

²¹ T. Zembrzusi, *Wpływ wprowadzenia skargi nadzwyczajnej na skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, „Przegląd Sądowy” 2019, nr 2.

wspomnianą sporną kwestię Sąd Najwyższy wskazał: „Zważywszy, że uwzględnienie skargi nadzwyczajnej – zgodnie z art. 398¹⁵ i 398¹⁶ k.p.c. w związku z art. 95 ustawy o Sądzie Najwyższym – prowadzi do uchylenia zaskarżonego orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania albo do uchylenia zaskarżonego orzeczenia i orzeczenia na nowo co do istoty sprawy, a więc do eliminacji przyczyny szkody judykacyjnej, jest oczywiste, iż spełniając wymagania określone art. 424⁵ § 1 pkt 5 k.p.c., wnoszący skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia musi wykazać, że wzruszenie zaskarżonego wyroku nie jest możliwe także w wyniku wniesienia skargi nadzwyczajnej”²². Sąd Najwyższy w związku ze zmianami wprowadzonymi do wskazanej ustawy dodał również, że „mając ponadto na względzie, że przyczyny uwzględnienia skargi nadzwyczajnej są zbieżne z przyczynami uwzględnienia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 89 § 1 pkt 1 i 2 ustawy o Sądzie Najwyższym), a także biorąc pod uwagę unormowanie zawarte w art. 89 § 4 ustawy o Sądzie Najwyższym, należy przyjąć, iż począwszy od dnia 4 kwietnia 2018 r. strona wnosząca skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, wypełniając obowiązek przewidziany w art. 424⁵ § 1 pkt 5 k.p.c., musi wykazać, że złożyła do uprawnionego organu (art. 89 § 2 ustawy o Sądzie Najwyższym) wniosek o wniesienie skargi nadzwyczajnej i nie został on uwzględniony. Niewykazanie tej okoliczności powoduje odrzucenie skargi na podstawie art. 424⁸ § 1 k.p.c.”²³.

Mając na uwadze powyższe, należy wnioskować, że strona, aby mogła uczynić zadość powinności skorzystania z tego środka, winna skierować do wskazanych organów odpowiednie pismo z wnioskiem o złożeniu w jej imieniu skargi nadzwyczajnej. W tej sytuacji to po stronie konkretnego organu, np. Prokuratora Generalnego czy Rzecznika Praw Obywatelskich, będzie spoczywał obowiązek zbadania, czy w danej sprawie istnieją przesłanki do skorzystania z tego środka prawnego, tj. skargi nadzwyczajnej. Organ po zbadaniu sprawy uzna, że zachodzą przesłanki do skorzystania z tej instytucji i skieruje tenże środek do Sądu Najwyższego albo wskaże stronie, że w jego ocenie nie zachodzą okoliczności przemawiające za zasadnością złożenia tego typu środka nadzwyczajnego.

Rodzajowo innym przypadkiem, który wynika z praktyki sądowej, jest sytuacja, w której strona – chcąc skorzystać ze skargi o stwierdzenie – nie jest w stanie wykazać skorzystania z instytucji skargi kasacyjnej. Taka sytuacja może się pojawić w praktyce, gdy strona była reprezentowana przez innego pełnomocnika profesjonalnego na etapie postępowania sądowego, a który to uznał brak zasadności wniesienia skargi kasacyjnej. Sąd Najwyższy w tego typu sytuacjach wskazuje, że fakt niewniesienia skargi kasacyjnej przez

²² Zob. postanowienie SN z 30 sierpnia 2018 r., sygn. akt III CNP 9/18.

²³ Ibidem.

stronę (bez znaczenia na okoliczności) nie znajduje ochrony prawnej. W sytuacji więc, gdy taki środek prawny stronie przysługiwał, a strona z niego nie skorzystała, mimo nawet błędnego przekonania o braku zasadności jego złożenia, nie będzie mogła ona skutecznie skorzystać z instytucji skargi o stwierdzenie. Jediną możliwością dla strony, we wskazanych wyżej okolicznościach, byłaby możliwość powołania się przez nią na art. 424¹ § 2 k.p.c. który stanowi, że „w wyjątkowych wypadkach, gdy niezgodność z prawem wynika z naruszenia podstawowych zasad porządku prawnego lub konstytucyjnych wolności albo praw człowieka i obywatela, można także żądać stwierdzenia niezgodności z prawem prawomocnego wyroku sądu pierwszej lub drugiej instancji kończącego postępowanie w sprawie, jeżeli strona nie skorzystała z przysługujących jej środków prawnych, chyba że jest możliwa zmiana lub uchylenie wyroku w drodze innych przysługujących stronie środków prawnych”²⁴. Z uwagi na zawarcie przez ustawodawcę we wskazanej regulacji zwrotu *w wyjątkowych wypadkach* ustawodawca niejako otworzył skarżącym drogę do złożenia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia – nawet w sytuacji, gdy strona ze skargi kasacyjnej nie skorzystała. Ustawodawca wskazał nadto, że mogą zachodzić okoliczności w określonym stanie faktycznym, gdzie zasadne byłoby jej przyjęcie nawet, gdy orzeczeniem tym jest rozstrzygnięcie sądu pierwszej instancji.

Rozszerzenia jednakże wymaga, że użyty w przepisie zwrot *w wyjątkowych wypadkach* odnosi się do dwóch sytuacji. Pierwsza będzie dotyczyła powodów, dlaczego strona nie skorzystała z przysługujących jej środków prawnych, co strona winna oczywiście w sposób obszerny wyjaśnić i uzasadnić, wskazując jednocześnie, że w związku ze wskazanymi okolicznościami zachodzi ujęty w ustawie wyjątkowy wypadek. W drugim przypadku należy uznać, że wprowadzony w normie prawnej wyjątkowy wypadek odnosi się do podstaw skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Przepis art. 424¹ § 1 k.p.c. nie określa bowiem, w jakich okolicznościach – faktycznych czy prawnych – strona może dochodzić stwierdzenia niezgodności, pozostawiając tę kwestię otwartą. Zaś przepis art. 424¹ § 2 k.p.c., w sytuacji gdy strona nie skorzysta z przysługujących jej środków, określa jedynie wyjątkowy wypadek, odnoszący się zarówno do przyczyn, jak i do podstaw złożenia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia.

Należy podkreślić, że ustawodawca w zakresie art. 424¹ § 2 k.p.c. bardziej rygorystycznie i w sposób ściślejszy określił granice, w obrębie których strona może oscylować, wskazując podstawy zajścia wyjątkowego wypadku. Jak wynika z regulacji, podstawą tą może być albo naruszenie podstawowych zasad porządku prawnego lub konstytucyjnych wolności, albo naruszenie praw człowieka i obywatela.

²⁴ Zob. art. 424¹ § 2 k.p.c.

Powyższe wywody prowadzą do uznania, że strona – chcąc skorzystać z możliwości złożenia skargi o stwierdzenie wynikającej z art. 424¹ § 2 k.p.c. – musi dokonać skonkretyzowanego jurydycznego wywodu co do każdego elementu wnoszonej skargi, jak również tego, jaka sytuacja zdaniem strony uzasadnia zajście wyjątkowego wypadku zarówno w zakresie okoliczności faktycznych, jak i podstaw. Tak też w tym zakresie kształtuje się linia orzecznicza Sądu Najwyższego. Notabene w zakresie kwestii zakresu pojęcia wyjątkowego wypadku należy zaznaczyć, że oczywistym jest, iż taką okolicznością uzasadniającą zajście powyższego będzie ciężka choroba czy ciężki stan psychiczny, w jakim strona znalazła się. Sąd Najwyższy jednakże rygorystycznie podchodzi do kwestii możliwości skorzystania ze skargi o stwierdzenie w sytuacji, gdy strona nie wniosła wcześniej skargi kasacyjnej będąc w przekonaniu o niezasadności skorzystania z tejże instytucji. Sąd Najwyższy stoi na stanowisku, że subiektywne przeświadczenie strony nie może otwierać stronie możliwości skorzystania ze skargi o stwierdzenie, mimo powoływania się przez nią na wyjątkowy wypadek.

Dodatkowo orzecznictwo przyjmuje, że strona – chcąc skorzystać ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia – musi w sposób bardzo precyzyjny wskazać, na czym polegać ma (w sytuacji wyjątkowego wypadku) naruszenie przez wydane orzeczenie podstawowych zasad porządku prawnego lub konstytucyjnych wolności, albo naruszenie praw człowieka i obywatela. Podstawy te winny zostać skonkretyzowane na potrzeby danego stanu faktycznego i prawnego, w jakim strona się znalazła. W przypadku powołania się na naruszenie podstawowych zasad porządku prawnego, konieczne będzie dokonanie wywodu jurydycznego, wskazującego na podstawowe znaczenie zasady, na jaką powołuje się strona dla porządku prawnego. Natomiast w przypadku powołania się przez stronę na zaistnienie naruszenia konstytucyjnych wolności, strona zmuszona będzie wskazać konkretny przepis z ustawy zasadniczej²⁵, a także określić, na czym polega wskazana konkretna wolność²⁶.

Podsumowanie

Dokonując podsumowania oraz ujęcia w pewne ramy omówionych zagadnień w zakresie podstaw do złożenia skutecznej skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, zaznaczyć trzeba, że w artykule

²⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483).

²⁶ K. Zdun-Zalęska, *Prześlanka „wyjątkowego wypadku” jako podstawa skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, glosa do postanowienia SN z 8 września 2016 r., sygn. akt I CNP 59/15, 2016.

przedstawiono jedynie część podstaw i wymogów, które musi spełnić skarżący, wnosząc przedmiotową skargę do Sądu Najwyższego. Ocena regulacji ukształtowanych przez ustawodawcę i zawężająca wykładnia przepisów, dotyczących skargi dokonana przez Sąd Najwyższy, prowadzi do konkluzji, że skarga o stwierdzenie (choćaby jedynie z przedstawionych w artykule powodów) przedstawia się jako wysoce sformalizowany środek prawny, którego prawidłowe skonstruowanie obarczone jest szeregiem obostrzeń natury faktyczno-prawnej.

Institucja skargi o stwierdzenie stanowi jedną z najbardziej trudnych do prawidłowego ukształtowania instytucji uregulowanych wśród środków nadzwyczajnych. W przeważającym zakresie stanowi jednak jedyną drogę, dzięki której skarżący następczo będzie mógł domagać się od sądu powszechnego przyznania odszkodowania od Skarbu Państwa za niesłuszne orzeczenie.

Powyższe w pełni uzasadnia przyczyny niskiej częstotliwości korzystania przez strony postępowań z tego typu środka prawnego. Samo wykazanie przez stronę braku możliwości skorzystania z innej drogi procesowej będzie powodowało konieczność dokonania subsumpcji konkretnego stanu faktycznego w korelacji ze szczegółową analizą nie tylko przepisów prawa procesowego, ale również ustaw szczególnych, gdyż również w ich regulacjach ustawodawca wprowadził środki prawne przysługujące stronie, a zatem także swego rodzaju ograniczenie możliwości skorzystania z instytucji skargi o stwierdzenie.

Jako oczywisty jawi się problem, że strona postępowania na początkowym etapie instancyjnym nie dokonuje rozważań w zakresie ewentualnego skorzystania ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Warto zatem, aby każda osoba występująca w roli strony postępowania zdawała sobie sprawę z konieczności wyczerpania przysługującej jej drogi sądowej i podejmowała walkę o pozytywne dla siebie rozstrzygnięcie postępowania, aby nie zamykać tym samym drogi do ewentualnego dochodzenia w przyszłości odszkodowania za niesłuszne orzeczenie sądu powszechnego.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Ereciński T., Gudowski J. (red.), *System prawa procesowego cywilnego*, t. 3, *Środki zaskarżenia*, Warszawa 2016.
- Grzegorzczak P., *Dopuszczalność skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia w sądowym postępowaniu egzekucyjnym*, „Przegląd Sądowy” 2007, nr 2.
- Jakubecki A. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. 1, *Art. 1–729*, 2018, LEX.
- Manowska M. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Art. 1–477(16)*, wyd. czwarte, 2021, LEX.

- Marciniak A., *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2019.
- Misztal-Konecka J., *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2019.
- Świtaj K., *Wymagania skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jako pisma procesowego*, „Przegląd Sądowy” 2013.
- Tyska M., Smoliński T., *Sposób ukształtowania obligatoryjnych elementów skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia a jego wpływ na skuteczność dochodzenia roszczeń odszkodowawczych od Skarbu Państwa*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2021, nr 1.
- Zdun-Załęska K., *Przesłanka „wyjątkowego wypadku” jako podstawa skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, glosa do postanowienia SN z 8 września 2016 r., sygn. akt I CNP 59/15, 2016.
- Zembrzuski T., *Komplementarność nadzwyczajnych środków zaskarżenia – skarga kasacyjna a skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku*, [w:] M. Michalska-Marciniak (red.), *Wokół problematyki środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, Sopot 2015.
- Zembrzuski T., *Wpływ wprowadzenia skargi nadzwyczajnej na skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, „Przegląd Sądowy” 2019, nr 2.

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r., poz. 1575).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r., poz.1740).
- Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2019 r., poz. 825).

Orzecznictwo

- Postanowienie Sądu Najwyższego z 30 sierpnia 2018 r., sygn. akt III CNP 9/18.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z 21 stycznia 2020 r., sygn. akt I CNP 15/19.

Complaint for a declaration of non-compliance with the law of a final judgment as a formalized mechanism for pursuing claims for damages from the State Treasury

Summary

The institution of a complaint for a declaration of non-compliance with the law of a final judgment was introduced by the regulations of the Act of 17 November 1964 – Code of Civil Procedure. It is a specific legal measure aimed at obtaining a judgment of the Supreme Court stating that a final judgment issued by a common court is inconsistent with applicable law. A complaint is used to challenge a legally valid ruling ending the proceedings in a given case, when a party has suffered damage as a result of its issuance,

and it has not been and is not possible to amend or revoke this ruling by means of legal remedies available to the party. Obtaining this type of a preliminary ruling is necessary in order to later pursue claims for damages in separate proceedings. In this respect, the main difference between this legal institution and other appeal institutions formed in the Polish legal system becomes apparent. A complaint is an institution applicable to both procedural and non-litigious proceedings. However, it is encumbered with many restrictions of a legal nature which the complainant must meet in order to effectively seek legal protection based on its mechanism. The purpose of this article is to present and explain the formal mechanisms influencing the correct shaping of a legal measure intended to constitute a preliminary ruling, on the basis of which the complainant will be able to claim compensation for an unjustified judgment of a common court. This article is the first part of a comprehensive discussion of the issue of an action for a declaration.

Key words: a complaint for a declaration of non-compliance with the law of a final judgment, extraordinary appeal, preliminary ruling, compensation proceedings.